

dönüşü uzun bir süre İstanbul dışındaki çiftliğinde ikamet ettirildikten sonra Kanlıca'daki yalısında oturmasına müsaade edildi. 1743'te vefat eden Abdullah Efendi Kanlıca'da İskender Paşa Camii haziresine defnedildi.

Abdullah Efendi, uzun süren şeyhülislâmlığı döneminde Lâle Devri'nin önemli simalarından biri olmuş, bu dönemin ihtişam ve zevk u safâ hayatından istifade etmiştir. İslâm hukukuna olan derin vukufuyla tanınmış ve yeniliklere açık olması dolayısıyla bu dönemdeki icraatın lehine fetvalar vermiştir. Bunlar arasında bilhassa matbaanın kurulması ve dinî olmayan eserlerin basılması hususunda verdiği fetvası meşhurdur.

Abdullah Efendi'nin fetvaları *Behcetü'l-fetâvâ** adıyla Mehmed Fikhî el-Aynî tarafından tertip edilmiştir. Osmanlı fetva mecmualarının en değerlielerinden biri olan bu eser, *Behcetü'l-fetâvâ maa'n-nukûl* adıyla iki defa basılmıştır (İstanbul 1266, 1289).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. 138, s. 214; Râşid, *Târih*, İstanbul 1282, IV, 392-395; Subhî, *Târih*, İstanbul 1198, vr. 7^{ab}; *Devhatü'l-meşâyih maa zeyl*, s. 86-87; *Sicill-i Osmânî*, III, 377; *İlmîyye Sal-nâmesi*, s. 507-509; S. Nüzhet Gerçek, *Türk Matbaacılığı*, İstanbul 1938, vesikalar kısmı; Münir Aktepe, *Patrona İsyânı 1730*, İstanbul 1958, s. 125-126; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/2, s. 466-467; Hilmar Krüger, *Fetwa und Siyar*, Wiesbaden 1978, s. 77-79.

MEHMET İPŞİRLİ

ABDULLAH b. EFTAS

(عبدالله بن أفتاس)

(ö. 437/1045)

Eftasiler Devleti'nin kurucusu
(1022-1045).

Berberiler'den Miknâse kabilesine mensuptur. Kurtuba'nın kuzeyindeki Fahsülbellût'ta doğdu. Babasının adı Muhammed b. Mesleme (İbnü'l-Eftas) idi. Kurtuba Emevî halifelerinden II. Hakem'in âzatlısı olup Batalyevs'te bağımsız bir emirlik kuran Sâbü'r onu kendine halef seçti. Sâbü'r'un 10 Şâban 413'te (8 Kasım 1022) ölümü üzerine el-Manşûr lakabıyla başa geçen Abdullah, Batalyevs'te Eftasiler hânedanını kurdu.

Hükümdarlığının ilk yılları barış içinde geçti. Ancak Abbâdîler'in kurucusu Kâdî Muhammed'in Becâ'yı ele geçirerek topraklarını genişletmek istemesi,

Abdullah b. Eftas ile aralarının açılmasına sebep oldu. Kâdî Muhammed'in oğlu İsmâil ile Karmûne (Carmona) Emîri Muhammed el-Birzâlî'nin birleşik kuvvetleri Abdullah'ın oğlunun kumandasında ettiği Eftasî ordusunu mağlûp edince, oğlu Muhammed el-Eftas esir alınarak Karmûne'ye gönderildi. Kazandığı başarıdan sonra Abbâdî Emîri Muhammed ve müttefiki Karmûne emîri Kurtuba topraklarına saldırdı. Neticede Abbâdîler ile Abdullah b. Eftas arasında bir barış yapıldı ve Kâdî Muhammed'in izniyle Muhammed el-Eftas serbest bırakıldı (Rebîülevvel 421 / Mart 1030).

Abdullah bu yenilginin intikamını dört yıl sonra hileli bir yola başvurarak aldı. Kâdî Muhammed'in oğlu İsmâil kumandasındaki bir orduya, Leon Kralığı'na saldırıda bulunmak için topraklarından serbestçe geçiş izni verildiği halde, bir geçitte ansızın Abbâdî askerleri üzerine saldırarak büyük bir kısmını katletti. İsmâil bu katliamdan çok az sayıda askerle kurtulmayı başardı. Kâdî Muhamed bundan sonra Abdullah'ın amansız düşmanı oldu. Hükümdarlığının daha sonraki yılları hakkında bilgi bulunmayan Abdullah, 17 Cemâziyelevvel 437'de (30 Kasım 1045) öldü; yerine oğlu Ebû Bekir Muhammed el-Muzaffer geçti.

BİBLİYOGRAFYA :

R. Dozy, *Histoire des musulmans d'Espagne* (nşr. E. Lévi—Provençal), Leiden 1932, III, 10-11; Anwar G. Chejne, *Muslim Spain*, Minnesota 1974, s. 63-64; "Abdullah", *İA*, I, 29; M. Seligsohn, "Eftasiler", *İA*, IV, 193-194; E. Lévi—Provençal, "Aftasids", *El²* (İng.), I, 242.

ERDOĞAN MERÇİL

ABDULLAH el-ENSÂRİ

(عبدالله الأنصاري)

(bk. HEREVÎ, Hâce Abdullah).

ABDULLAH ERGUN

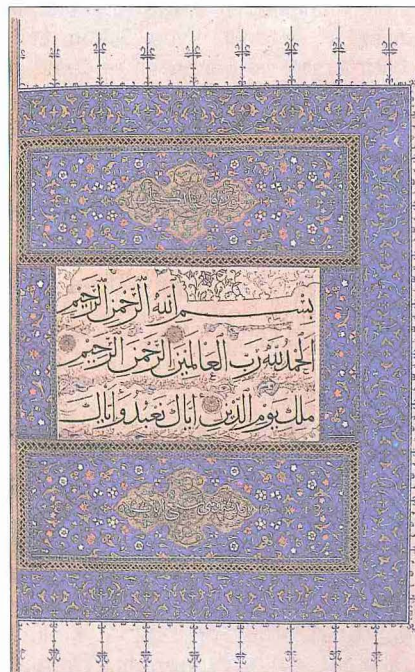
(عبدالله ارغون)

XIV. yüzyıl hattatlarından.

Bağdatlıdır. Yâkût el-Müstasımî'nin *aklâm-ı sitte**'yı öğrettiği yedi hattattan biridir. Ölüm tarihi kaynaklarda farklı şekillerde kaydedilmiştir. Meselâ *Tuhfe-i Hattâtîn*'de 742 (1341), *Hatt u Hattâtân*'da da 744 (1343) tarihleri zikredilmektedir. Babasının Arap, annesinin Türk olması sebebiyle kendisine Ergun (Eski Türkçe argun / arkun "melez"; bk. Clauson, s. 216) lakabı verilmiştir.

Abdullah Ergun *muhakkak** yazısının şöhret bulmuş, *Hatt u Hattâtân*'da

Abdullah Ergun hattı Kur'ân-ı Kerim'den Fâtiha ve En'âm sûrelerinin ilk sayfaları (Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Revan Köşkü. nr. 69)

verilen bilgiye göre yirmi dokuz Mushaf-ı şerif ve Bağdat'ta iki medresenin kitabesini yazmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Âlî, *Menâkıb-ı Hünerverân* (nşr. İbnülemin Mahmud Kemâl), İstanbul 1926, s. 18, 23; Suyalcuzâde Mehmed Necib, *Devhatü'l-küttâb* (nşr. Kilisli Muallim Rifat), İstanbul 1942, s. 9; Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtin* (nşr. İbnülemin Mahmud Kemâl), İstanbul 1928, s. 288; Habîb, *Hatt u Hattâtân*, İstanbul 1305, s. 54, 274; S. Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, London 1972, s. 216.

MUHİTTİN SERİN

ABDULLAH b. ERKAM

(عبدالله بن الأرقم)

Abdullâh b. el-Erkam b. Ebî'l-Erkam
(Abdi Yegûs) el-Kureşî ez-Zühri

Hiz. Peygamber'in hârici yazışmalarını
idare eden sahâbî.

Hiz. Peygamber'in anne tarafından akrabasıdır. Mekke'nin fethi sırasında müslüman oldu ve vahiy kâtipleri arasında yer aldı. Bilhassa hükümdarlardan gelen mektupların okunması, saklanması, cevaplarının hazırlanmasında Hiz. Peygamber'e hizmet etti ve onun güvenini kazandı. Bundan dolayı Abdullah'ın yazdığı bazı cevabî mektupları Peygamber'in tekrar okutmaya bile lüzum görmediği rivayet edilir. Nitekim bu sadakat ve samimiyyetin mükâfatı olmak üzere Hiz. Peygamber Hayber ganimetlerinden kendisine elli vesk* vermiştir. Diplomatik yazışmaları idare etme görevine Ebû Bekir'in hilâfet yıllarında da devam etti. Halife Ömer tarafından beytümâl emirliğine (hazine müdürlüğü) tayin edildi. Halife, Abdullah'ın kabiliyet ve doğruluğuna hayran olduğunu, hatta onun kadar Allah'tan korkan birini daha görmediğini söyledi. Hiz. Osman devrinde de bir müddet hazine müdürlüğü yaptı. Daha sonra kendi isteğiyle bu görevden ayrıldı. Yaptığı hizmetlerden dolayı Halife Osman tarafından kendisine verilmek istenen 30.000 dirhemi, bu işi Allah rızası için yaptığını belirterek almadı. Hayatının sonlarında gözlerini kaybeden Abdullah, Hiz. Osman'ın halifeliği sırasında (644-656) Medine'de vefat etmiştir.

Abdullah b. Erkam Hiz. Peygamber'den hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd, Yezîd b. Katâde ve Urve rivayette bulunmuşlardır. Onun bir hadisi Ahmed b.

Hanbel'in *Müsned*'inde (III, 483; IV, 35) mükerrer olarak yer almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Vakîdî, *Kitâbü'l-Megâzî* (nşr. M. Jones), London 1965-66 — Beyrut, ts. (Âlemü'l-Kütüb), II, 721; *Müsned*, III, 483; IV, 35; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (nşr. Muhammed İbrâhim el-Bennâ v.dğr.), Kahire 1390-93/1970-73, III, 172-174; Zehebî, *Âlâmü'n-nübelâ*, II, 482-483; İbn Hacer, *el-İşâbe*, Kahire 1328, II, 273; M. Asım Köksal, *İslâm Tarihi*, İstanbul 1981, I, 184-185; M. Mustafa el-Azamî, *Küttâbü'n-Nebî*, Riyad 1401/1981, s. 76-78; "Abdullah b. Erkam", *İTA*, II, 225.

İSMAİL L. ÇAKAN

ABDULLAH b. ES'AD

(عبدالله بن أسعد)

(bk. YÂFİL).

ABDULLAH EYYÜBİ

(ö. 1836)

Osmanlı kıraat ve nahiv âlimi,
reisülkurrâ.

İstanbul'un Eyüp semtinde doğdu ve orada yetişti. Babası Mehmed Sâlih Efendi'dir. Sarf ve nahiv ilimlerini devrinin meşhur âlimlerinden, tefsir ve hadis ilimlerini de Şeyhülislâm Hamîdîzâde Mustafa Efendi'den tahsil ederek icâzet aldı. Bir ara Gelenbevi İsmâil Efendi'nin derslerine de devam etti ve ondan Kirmastili Yûsuf Efendi'nin usûl-i fıkha dair *el-Vecîz* adlı eserini okudu. İbrâhim Efendi ve Sâlih Efendi gibi kıraat âlimlerinden kıraat-ı seb'a* ve aşere*yi öğrendi. Eyüp Sultan Camii başıamlığı ve Sultanahmet Camii vâizliği yaptı. Nakşibendî şeyhlerinden Murad Buhârî Dergâhı Şeyhi Mehmed Efendi'ye intisap eden Abdullah İstanbul'da vefat etti ve Eyüp'te Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin ayak tarafındaki pencere kenarına defnedildi.

Kıraat ve tefsir çalışmalarının yanı sıra şerh ve tercüme faaliyetlerinde de bulunan Abdullah'ın, sayısı yirmi dokuzaya varan eserlerinin önemlileri şunlardır: 1. *Tefsîru Sûreti'l-Feth*. 2. *Şerhu Mîzânî'l-kurrâ'ti'l-aşere*. 3. *İkâzu'l-kurrâ*. 4. *Levâmî'u'l-bedr*. İmam Şâtîbî'nin Kur'an âyetlerinin sayısı hakkındaki *Nâzîmetü'z-zehr* adlı kasideinin şerhidir (Süleymaniye Ktp., İbrahim Efendi, nr. 27). 5. *Hediyyetü'l-huccâc*. Türkçe küçük bir hac rehberidir (Süleymaniye Ktp., Tırnovalı, nr. 1844/3; Kasidedicizâde, nr. 254). 6. *Muharrem Tekmilesi*.

Molla Câmî'ye ait *Kâfiye* şerhine Tokatlı Muharrem Efendi tarafından yazılan eksik bir hâşiyenin "bedel" bahsinden itibaren aynı tarzda tekmilesi olup 1259, 1266, 1274 ve 1283 tarihlerinde İstanbul'da basılmıştır. 7. *Âdâbü'l-müşâfirîn*. Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin menkıbeleri ve türbesinin ziyareti sırasında riayet edilecek hususlar hakkındadır. 8. *Tezkiretü'r-rumât*. Okçuluğun fazileti hakkındaki kırk hadisin tercümesidir (Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Hazine, nr. 1418). Eser, Mustafa Kâni Bey'in *Telhîsu Resâli'r-rumât* (İstanbul 1263) adlı kitabının mukaddimesinde yer almaktadır. 9. *Terceme-i Âdâb-ı Tarîk-ı Nakşibendî* (Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Emanet Hazinesi, nr. 1275). 10. *Şerhu'l-İzhâr* (*Fevâtihu'l-ezkân*). 1282 ve 1309 tarihlerinde İstanbul'da basılmıştır. 11. *Ebû Eyyûb-i Ensârî'den Mervî Hadislerin Şerhi ve Tercümesi* (Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa, nr. 203).

Abdullah Eyyûbî'nin *Tezkiretü'r-rumât* adlı eserinin tezhîpli son sayfası (Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Emanet Hazinesi, nr. 1418)

